

УДК 341.232.7

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.05.3.57>

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИКОРДОННОЇ БЕЗПЕКИ: ПРАВОВІ ЗАСАДИ, СУТНІСТЬ ТА ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ

Левицький М.О.,

доктор філософії в галузі права,
старший викладач кафедри адміністративної діяльності
Національної академії Державної прикордонної служби України
ORCID: 0000-0002-3667-7625

Шенько О.Ф.,

старший викладач кафедри тактики
та застосування підрозділів Збройних Сил України
Національної академії Державної прикордонної служби України
ORCID: 0009-0000-2186-982X

Левицький М.О., Шенько О.Ф. Міжнародне співробітництво Державної прикордонної служби України у сфері забезпечення прикордонної безпеки: правові засади, сутність та форми реалізації.

У статті досліджено правові, організаційні та практичні засади міжнародного співробітництва Державної прикордонної служби України у сфері забезпечення прикордонної безпеки. Обґрунтовується, що міжнародна взаємодія виступає не факультативним напрямом діяльності, а системним інструментом реалізації зовнішньополітичного курсу держави та невід'ємною складовою національної безпеки. Зазначено, що конституційні положення, закони України «Про державний кордон України», «Про Державну прикордонну службу України», «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики», а також відомчі нормативні акти формують цілісну правову основу для міжнародного співробітництва у прикордонній сфері.

Встановлено сутність міжнародної взаємодії як формалізованої діяльності держав, спрямованої на забезпечення охорони кордону, протидію транскордонним загрозам і сприяння легальному переміщенню осіб і товарів. Особливий акцент зроблено на таких ключових напрямках, як інтегроване управління кордонами, боротьба з транскордонною злочинністю, налагодження систематичного обміну інформацією та організація спільних прикордонних операцій. Показано, що практична реалізація цих напрямів здійснюється як через договірно-правові механізми (двосторонні та багатосторонні угоди), так і через інституційні форми співпраці (участь у діяльності міжнародних організацій – ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО, Frontex).

Узагальнено, що принципи міжнародного права – суверенна рівність держав, добросусідство, мирне врегулювання спорів, невтручання у внутрішні справи, сумлінне виконання зобов'язань та повага до прав людини – визначають зміст і характер співпраці ДПСУ з іноземними партнерами. Доведено, що така діяльність має стратегічний характер і безпосередньо впливає на стан прикордонної безпеки України, адже дозволяє своєчасно реагувати на виклики нелегальної міграції, контрабанди, торгівлі людьми, терористичної активності та інших форм транснаціональної злочинності.

Доведено, що міжнародне співробітництво ДПСУ сприяє адаптації національної системи охорони кордону до європейських та євроатлантичних стандартів, забезпечує взаємну довіру із закордонними партнерами та посилює позиції України у міжнародних безпекових структурах. Розвиток цього напрямку розглядається як необхідна передумова інтеграції України у спільний європейський та євроатлантичний простір безпеки, а також як вагомий чинник зміцнення державного суверенітету і територіальної цілісності.

Ключові слова: міжнародне співробітництво, прикордонна безпека, Державна прикордонна служба України, транскордонна злочинність, інтегроване управління кордонами, обмін інформацією, спільні операції.

Levytskyi M.O., Shenko O.F. International cooperation of the State Border Guard Service of Ukraine in the field of border security: legal basis, essence, and forms of implementation.

The article examines the legal, organizational, and practical foundations of international cooperation of the State Border Guard Service of Ukraine in the field of border security. It is argued that international

cooperation is not an optional activity, but a systemic tool for implementing the state's foreign policy and an integral part of national security. It is noted that the constitutional provisions, the laws of Ukraine "On the State Border of Ukraine," "On the State Border Guard Service of Ukraine," "On the Principles of Domestic and Foreign Policy," as well as departmental regulations form a comprehensive legal basis for international cooperation in the border sphere.

The essence of international cooperation has been established as formalized activities of states aimed at ensuring border protection, countering cross-border threats, and facilitating the legal movement of persons and goods. Particular emphasis is placed on such key areas as integrated border management, combating cross-border crime, establishing systematic information exchange, and organizing joint border operations. It is shown that the practical implementation of these areas is carried out both through contractual and legal mechanisms (bilateral and multilateral agreements) and through institutional forms of cooperation (participation in the activities of international organizations – the UN, OSCE, EU, NATO, Frontex).

In general, the principles of international law – sovereign equality of states, good neighborliness, peaceful settlement of disputes, non-interference in internal affairs, faithful fulfillment of obligations, and respect for human rights – determine the content and nature of the SSU's cooperation with foreign partners. It has been proven that such activities are strategic in nature and directly affect the state of Ukraine's border security, as they allow for a timely response to the challenges of illegal migration, smuggling, human trafficking, terrorist activity, and other forms of transnational crime.

It has been proven that international cooperation of the State Border Guard Service contributes to the adaptation of the national border protection system to European and Euro-Atlantic standards, ensures mutual trust with foreign partners, and strengthens Ukraine's position in international security structures. The development of this area is seen as a necessary prerequisite for Ukraine's integration into the common European and Euro-Atlantic security space, as well as an important factor in strengthening state sovereignty and territorial integrity.

Key words: international cooperation, border security, State Border Guard Service of Ukraine, cross-border crime, integrated border management, information exchange, joint operations.

Постановка проблеми. Сучасні глобалізаційні процеси та зростання транскордонних загроз створюють нові виклики для системи національної безпеки України. Державний кордон, будучи не лише політико-правовою межею, але й простором активної соціально-економічної взаємодії, потребує комплексного та скоординованого управління. Нелегальна міграція, контрабанда зброї та наркотиків, торгівля людьми, діяльність транснаціональних злочинних угруповань і терористичних мереж істотно ускладнюють завдання прикордонної безпеки. В умовах триваючої агресії проти України питання зміцнення державного кордону набуває особливої актуальності, оскільки воно безпосередньо пов'язане із захистом територіальної цілісності, суверенітету та стабільності держави.

Традиційні, суто національні механізми охорони кордону дедалі більше виявляються недостатніми для ефективного реагування на сучасні виклики. Це обумовлює необхідність розвитку міжнародного співробітництва, яке передбачає спільні дії з іноземними партнерами, обмін інформацією, проведення координаційних операцій і запровадження інтегрованих стандартів управління кордонами. Водночас відсутність єдиного науково обґрунтованого підходу до визначення сутності міжнародного співробітництва у прикордонній сфері, а також потреба адаптації вітчизняного законодавства та практики до європейських і євроатлантичних стандартів створюють низку концептуальних і практичних проблем.

Метою дослідження є визначення сутності, правових засад і форм міжнародного співробітництва Державної прикордонної служби України з метою вироблення ефективних механізмів забезпечення прикордонної безпеки та інтеграції національної системи охорони кордону у загальноєвропейський безпековий простір.

Стан опрацювання цієї проблематики засад і форм міжнародного співробітництва були предметом дослідження у працях М. Буроменський, І. Кудас, А. Маєвська, С. Перепьолкін, Є. Паршутін, В. Назаренко, В. Серватюк, О. Ставицький, Т. Мельничук, Д. Дуцик, М. Буроменський, К. Биндюк, Л. Невара, О. Мікічурова та інших.

Виклад основного матеріалу. Міжнародне співробітництво у сфері охорони державного кордону є важливим інструментом реалізації зовнішньополітичного курсу України. Його нормативне підґрунтя формується, насамперед, положеннями Конституції України. Стаття 18 Основного Закону закріплює, що зовнішньополітична діяльність держави спрямована на забезпечення національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з іншими державами відповідно до загально визначених принципів і норм міжнародного права [1]. У свою чергу, стаття

9 Конституції України встановлює, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства [1]. Таким чином, міжнародні зобов'язання у сфері охорони державного кордону мають пряму юридичну силу в Україні.

Закон України «Про державний кордон України» конкретизує форми та напрями міжнародної взаємодії у прикордонній сфері. Зокрема, стаття 7 закону визначає, що прикордонні питання з суміжними державами вирішуються на основі взаємності і добросусідства відповідно до цього закону та міжнародних договорів [2]. Закон закріплює положення щодо режиму державного кордону, режиму в пунктах пропуску та передбачає, що співробітництво у цих питаннях має здійснюватися на договірній основі [2].

Закон України «Про Державну прикордонну службу України» деталізує механізми міжнародної взаємодії, визначаючи права та обов'язки посадових осіб ДПСУ. Зокрема, стаття 19 встановлює їхній обов'язок взаємодіяти з іноземними правоохоронними органами, стаття 20 надає право здійснювати обмін інформацією з відповідними органами іноземних держав, а статті 21–22 вказують на необхідність врахування міжнародних договорів при застосуванні спеціальних засобів і зброї [3]. Таким чином, міжнародне співробітництво інтегровано у повсякденну діяльність прикордонних підрозділів.

Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» визначає стратегічні напрями зовнішньополітичної діяльності, які прямо впливають на міжнародну співпрацю ДПСУ. Серед них – інтеграція до європейського та євроатлантичного безпекового простору, розвиток стратегічних партнерств і союзницьких відносин, участь у міжнародних зусиллях із протидії транснаціональній організованій злочинності та тероризму [4].

Оперативний рівень міжнародної взаємодії регламентується «Положенням про прикордонних представників України та їх апарат», затвердженим наказом МВС № 6 від 12.01.2016. У документі визначено функції прикордонних представників, пов'язані з підтриманням зв'язку із суміжними державами, врегулюванням прикордонних інцидентів, організацією спільних заходів та обміном інформацією [5].

Міжнародне співробітництво ДПСУ є нормативно закріпленою обов'язковою складовою її діяльності, що ґрунтується на Конституції, профільних законах і відомчих актах.

У наукових дослідженнях відзначається, що міжнародне співробітництво у сфері безпеки базується на узгодженні інтересів держав. Співпраця можлива лише в умовах відповідності чи збігу інтересів, тоді як за домінування суперечностей виникають конфліктні ситуації. А. Маєвська підкреслює, що державні інтереси зумовлюються внутрішніми та зовнішніми чинниками існування держави, а їхні збіги й суперечності визначають можливості для співробітництва [6].

У науковій літературі запропоновано визначати міжнародне співробітництво як регулярну цілеспрямовану й координовану діяльність учасників міжнародних відносин, що здійснюється на основі міжнародного права та спрямована на досягнення спільних цілей [7]. У контексті прикордонної безпеки воно проявляється у формі інтегрованого управління кордонами (ІУК), боротьби з транскордонною злочинністю, забезпечення прикордонної безпеки, інформаційної взаємодії та проведення спільних операцій.

Стратегія інтегрованого управління кордонами України на період до 2025 року закріплює прагнення держави гармонізувати національну систему з європейськими стандартами, сприяє розвитку співробітництва із сусідніми країнами та міжнародними організаціями [8].

Особливе значення має транскордонна злочинність, яка у широкому розумінні трактується як різновид міжнародних злочинів, що виходять за межі національних кордонів, а у вузькому – як злочинність, що зосереджується у прикордонних зонах [9]. Прикордонна безпека, відповідно, розглядається як стан захищеності території держави від небезпечних транскордонних потоків [10].

Фундаментальним елементом співробітництва є обмін інформацією. Він реалізується через регулярні зустрічі, використання захищених каналів зв'язку, створення спільних баз даних, обмін офіцерами зв'язку та запити про правову допомогу [11].

Практичним проявом міжнародної взаємодії є спільні прикордонні операції, які включають контрольні, профілактичні та оперативно-розшукові заходи. Так, операція «Захід-2023» була спрямована на посилення прикордонного контролю, тоді як операція «Карпати-2021» продемонструвала ефективність спільних дій у виявленні незаконних мігрантів та контрабанди [12; 13].

Таким чином, міжнародне співробітництво ДПСУ включає як концептуальні основи (ІУК, безпека, правові норми), так і практичні інструменти (обмін інформацією, спільні операції).

Сутність міжнародного співробітництва у сфері охорони державного кордону полягає у формалізованому процесі взаємодії, що базується на визнанні спільної відповідальності за прикордонну безпеку та необхідності координації зусиль у протидії загрозам. Воно забезпечує створення стійких комунікативних зв'язків і спільних механізмів реагування.

Міжнародне право закріплює низку принципів, що визначають характер такої взаємодії. До них належать:

Принцип суверенної рівності держав: Цей принцип, глибоко розроблений у праці Кирилюка Н.В. [14], підкреслює юридичну рівність усіх держав незалежно від їхнього політичного, економічного чи військового потенціалу. Зокрема В.Н. Денисов [15], у своїх дослідженнях наголошують на важливості поваги до суверенітету як основи для рівноправного міжнародного діалогу.

Принцип незастосування сили або загрози силою: Заборона агресії, детально проаналізована Канюк М.Т., Шварцева М.І. [16], є ключовим елементом підтримання міжнародного миру та безпеки. Українські правознавці, такі як О.Р. Войцеховська [17] та М.В. Буроменський [18], досліджують наслідки порушення цього принципу та механізми його забезпечення в умовах сучасних конфліктів

Принцип мирного врегулювання міжнародних спорів: Альтернатива силовому протистоянню, обґрунтована в [29] [20] і є запорукою стабільності міжнародних відносин. Українські фахівці з міжнародного права, наприклад О.О. Мережко, аналізують ефективність різних механізмів мирного врегулювання в контексті міжнародних спорів за участю України.

Принцип невтручання у внутрішні справи держав: Повага до внутрішньої компетенції держав, досліджувана [18], є важливим елементом збереження їхньої політичної незалежності. Так політологи та правознавці, зокрема Л.В. Губерський [21], підкреслюють важливість дотримання цього принципу в контексті європейської інтеграції України.

Принцип сумлінного виконання міжнародних зобов'язань (pacta sunt servanda): Фундаментальна норма договірного права, є основою стабільності міжнародних договорів. Українські юристи-міжнародники, такі як Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. [22], наголошують на необхідності неухильного дотримання Україною своїх міжнародних зобов'язань.

Принцип співробітництва держав: Необхідність взаємодії для вирішення глобальних проблем, є ключем до сталого розвитку та міжнародної безпеки. Українські дослідники міжнародних відносин, зокрема С.В. Віднянський [23], аналізують форми та напрями міжнародного співробітництва України.

Принцип взаємної вигоди: Хоча прямо не закріплений у статуті ООН, принцип взаємної вигоди є важливим мотиватором для міжнародної співпраці, особливо в економічній сфері. Українські економісти-міжнародники, така як О.В. Мікічурова [24], досліджують вплив взаємної вигоди на розвиток торговельно-економічних відносин України з іншими країнами.

Принцип добросусідства: Особливо важливий для України як держави, що має спільні кордони з багатьма країнами. Українські географи та політологи досліджують вплив добросусідських відносин на регіональну стабільність та транскордонне співробітництво.

Принцип поваги до прав людини та основних свобод: Дедалі більшого значення набуває принцип, що відображає зростаючу увагу міжнародної спільноти до питань захисту прав людини. Українські правозахисники та юристи-міжнародники активно досліджують імплементацію міжнародних стандартів у сфері прав людини в Україні. Для України ці принципи мають особливе значення у контексті інтеграції до європейського безпекового простору та підтримання стабільності з сусідніми державами.

Форми міжнародної взаємодії можна поділити на:

договірні-правові – укладення двосторонніх і багатосторонніх угод про режим кордону, боротьбу з транскордонною злочинністю та співпрацю у сфері прикордонного контролю;

інституційні – участь у діяльності міжнародних організацій загального та регіонального характеру (ООН, ОБСЄ, Інтерпол, ЄС, НАТО, Рада Європи тощо) [25].

Міжнародне співробітництво ДПСУ виступає як комплексна система правових, організаційних та практичних механізмів, спрямованих на посилення прикордонної безпеки України у тісному зв'язку з міжнародними партнерами.

Аналіз нормативно-правової бази та наукових підходів дозволяє стверджувати, що міжнародне співробітництво є системним і невід'ємним елементом діяльності Державної прикордонної служби України. Воно ґрунтується на конституційних положеннях, спеціальному законодавстві та міжнародно-правових зобов'язаннях держави.

Сутність міжнародної взаємодії полягає у поєднанні політичних, правових та практичних механізмів, спрямованих на протидію транскордонним загрозам, зміцнення режиму державного кордону та сприяння легітимному переміщенню осіб і товарів. Важливими складовими цього процесу є інтегроване управління кордонами, обмін інформацією, проведення спільних операцій і врегулювання прикордонних інцидентів.

Принципи міжнародного співробітництва – суверенна рівність, добросусідство, мирне врегулювання спорів, сумлінне виконання зобов'язань, повага до прав людини – визначають характер і

напрями міждержавної взаємодії у прикордонній сфері. Форми співробітництва охоплюють договірно-правовий рівень (укладення двосторонніх і багатосторонніх угод) та інституційний (участь у діяльності міжнародних організацій та спеціалізованих агенцій).

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що міжнародна співпраця Державної прикордонної служби України є не допоміжним, а стратегічно значущим напрямом діяльності, що поєднує правові та практичні інструменти забезпечення прикордонної безпеки. Її роль виходить за межі внутрішньої компетенції відомства й безпосередньо впливає на рівень національної та регіональної стабільності.

Правове підґрунтя міжнародної взаємодії формується завдяки Конституції, спеціальному законодавству, відомчим актам і міжнародним угодам, що разом утворюють цілісну систему регулювання діяльності у прикордонній сфері. У цьому контексті міжнародне співробітництво визначається як комплексна діяльність, спрямована на нейтралізацію транскордонних загроз, забезпечення належного режиму державного кордону та підтримання легального руху осіб і товарів.

Зміст такої взаємодії зумовлений загальноновизнаними принципами міжнародного права – рівноправністю держав, добросусідством, мирним вирішенням спорів, невтручанням у внутрішні справи, сумлінним виконанням зобов'язань та повагою до прав людини. Саме ці принципи гарантують стабільність, правомірність і передбачуваність партнерських відносин України у сфері прикордонної безпеки.

Виявлено, що реалізація міжнародного співробітництва здійснюється як у договірно-правовій площині (через угоди та протоколи з питань режиму кордону, протидії злочинності й прикордонного контролю), так і на інституційному рівні, зокрема шляхом участі України у діяльності міжнародних організацій – ООН, ОБСЄ, ЄС, НАТО, Frontex.

Таким чином, підтверджено, що міжнародна діяльність ДПСУ є одним із ключових чинників адаптації національної системи охорони кордону до європейських та євроатлантичних стандартів. Вона сприяє посиленню державного суверенітету, збереженню територіальної цілісності та утверджує Україну як активного і надійного учасника сучасної системи міжнародної безпеки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України. Офіц. веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
2. Закон України «Про державний кордон України». Офіц. веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1777-12#Text>.
3. Закон України «Про Державну прикордонну службу України». Офіц. веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>.
4. Закон України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». Офіц. веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2411-17#Text>.
5. Наказ МВС України № 6 від 12.01.2016 «Про затвердження Положення про прикордонних представників України та їх апарат» [Електронний ресурс]. Офіц. веб-портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0185-16#Text>.
6. Міжнародне право: навч. посіб. М. Буроменський, І. Кудас, А. Маєвська та ін.; за ред. М. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2005. С. 368.
7. Перепьолкін С.М., Паршутін Є.Г. Міжнародне співробітництво у сфері правоохоронної діяльності: навч. посіб. Дніпро: ДДУВС, 2018. С. 112.
8. Розпорядження КМУ від 24.07.2019 «Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-r#Text>.
9. Мельничук Т.В. Транскордонна злочинність: сутність, види та проблеми протидії. Актуальні проблеми європейської інтеграції. Одеса: Фенікс, 2008. С. 245–253.
10. Назаренко В.О., Серватюк В.М., Ставицький О.М. Прикордонна безпека України: навч. посіб. Хмельницький: Вид-во НАДПСУ, 2018. С. 360.
11. Дуцик Д.Р. Політична журналістика. Київ: Києво-Могилянська академія, 2005. С. 138.
12. На західних ділянках кордону проводиться спільна спецоперація «Захід 2023» АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/tag/zahid-2023>.
13. На Закарпатті проходить спільна прикордонна операція «Карпати – 2021» Закарпатська обласна військова адміністрація. URL: <https://carpathia.gov.ua/news/na-zakarpatti-prohodit-spilna-prikordonna-operaciya-karpati-2021>.
14. Кирилюк Н.В. Суверенна рівність держав: обмеження з утворенням міжнародних організацій. *Науковий вісник Ужгородського нац. ун-ту. Серія Право.* 2012. Т. 3, вип. 20, ч. 2. С. 167–169.

15. Денисов В.Н. та ін. Міжнародне право: навч. посіб. за ред. М. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2006. С. 336.
16. Канюк М.Т., Шварцева М.І. Практичне значення принципу незастосування сили у міжнародному праві. Матеріали міжнар. наук. конф. Київ: МЦНД, 2019. Т. 3. С. 111–113.
17. Войцеховська О.Р. Принципи невторчання та незастосування сили у міжнародному фінансовому праві. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 2. С. 205–208.
18. Буроменський М.В. та ін. Міжнародне право: навч. посіб. за ред. М. Буроменського. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
19. Биндюк К.Г., Невара Л.М. Правове розуміння принципу мирного вирішення спорів. Матеріали міжнар. інтернет-конф. Львів: Наукова спільнота, 2022. С. 45–47.
20. Мережко О.О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Таксон, 2002. С. 344.
21. Губерський Л. В. Україна в системі міжнародних відносин. Київ: Либідь, 2005. С. 324.
22. Буткевич В.Г., Мицик В.В., Задорожній О.В. Міжнародне право. Основи теорії: підручник за ред. В. Буткевича. Київ: Либідь, 2002. С. 608.
23. Віднянський С.В., Мартинов А.Ю. Еволюція зовнішньої політики України (1991–2006). *Український історичний журнал*. 2006. № 4. С. 32–51.
24. Мікічурова О.В. Історичні умови становлення принципу взаємної вигоди в міжнародному економічному праві. *European Political and Law Discourse*. 2018. Т. 5, № 1. С. 67–78.
25. Леган І.М. Основні напрями міжнародного співробітництва у протидії транснаціональній злочинності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. Вип. 90. С. 89–93.